

Гетьман А. Д. – здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0546-0498>

Способи незаконного заволодіння важливим особистим документом

Метою статті є виокремлення та характеристика основних способів незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом. Для досягнення окресленої мети проаналізовано судову практику та матеріали досудового розслідування. **Методологія.** У процесі роботи було застосовано конкретно-соціологічні методи: масові опитування і вивчення документів, зокрема судові рішення та матеріали кримінальних проваджень, завдяки чому досліджено сутність основних способів незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом. Статистичний метод дав змогу порівняти висновки, отримані внаслідок застосування соціологічних методів, що допомогло визначити, чи є типовими й обґрунтованими закономірності, встановлені під час масових опитувань і вивчення документів. **Наукова новизна** публікації полягає в тому, що в ній визначено проблемні питання незаконного заволодіння особистими важливими документами. У статті вперше окреслено та проаналізовано найпоширеніші способи незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, їхні зміст і сутність, досліджено категорію «спосіб учинення злочину» та її місце в кримінологічній характеристиці злочинця й кримінології загалом. **Висновки.** На підставі результатів здійсненого наукового пошуку виокремлено п'ять основних способів незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом, зокрема: викрадення, привласнення, придбання, вимагання документів, заволодіння ними шляхом шахрайства. Результати дослідження стануть підставою для визначення ефективних заходів запобігання злочинам аналізованої категорії.

Ключові слова: спосіб; незаконне заволодіння; придбання; викрадення; шахрайство; вимагання; привласнення; паспорт; особистий важливий документ.

Вступ

Нині в Україні спостерігаємо стрімке зростання рівня злочинності, пов'язаної з порушенням конституційних прав і свобод громадян, шахрайством, терористичними актами, нелегальною міграцією, фіктивним підприємництвом, торгівлею людьми та іншими небезпечними злочинами. Слід зазначити, що паспорт та інші важливі офіційні документи відіграють важливу роль під час реалізації злочинного умислу. Тому виокремлення найпоширеніших способів незаконного заволодіння особистими документами сприятиме діяльності, спрямованій на невідкладне розроблення та реалізацію нових підходів до запобігання не лише незаконному заволодінню паспортами та іншими ідентифікаційними документами, а й злочинності загалом.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є виокремлення та характеристика основних способів незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом у контексті розроблення ефективних шляхів запобігання різним видам злочинів.

Виклад основного матеріалу

Основний аспект у генезі злочинної поведінки – спосіб учинення злочину, що є головною якісною характеристикою діяльності злочинця, яка найбільше пов'язана з

властивостями інших елементів злочинної події (ZNordaniiia, 1977, p. 73).

Дослідник М. І. Єнікеєв зазначає, що спосіб учинення злочину – це система прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою та мотивами дій, психічними й фізичними якостями особистості, у яких виявляються психофізіологічні та характерологічні особливості людини, її знання, уміння, навички, звички та ставлення до дійсності. Для будь-якого злочину є власний системний «набір», комплекс дій та операцій. Кожна людина також має систему узагальнених дій, що засвідчує її індивідуальні особливості. Ці комплекси індивідуалізовані, як і папілярні візерунки пальців, проте, відрізняючись від останніх, сліди цих комплексів завжди залишаються на місці злочину (Enikeev, 2001, p. 105).

Отже, з огляду на важливість способу вчинення злочину для вивчення генези злочинної поведінки, проаналізуємо способи незаконного заволодіння особистими важливими документами.

Під час ознайомлення із судовими рішеннями, які містяться у вільному доступі на офіційному сайті Єдиного державного реєстру судових рішень, було встановлено, що найпоширенішими способами незаконного заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом є викрадення, привласнення, придбання, вимагання документів, заволодіння ними шляхом шахрайства.

1. **Викрадення.** На думку Л. М. Кривоченко, викрадення виражається в дії (активній поведінці) та означає незаконне, безоплатне вилучення

чужого майна поза волею власника. Викрадення має бути безоплатним: винний не повертає викрадене, не оплачує його вартість, не відшкодовує її (Baulin et al., 2006, p. 494). В. Г. Кундеус вважає, що сутність викрадення в злочинах проти власності полягає в тому, що винна особа вчиняє фізичне вилучення рухомого майна. Це притаманно вчиненню крадіжки, грабежу та розбою (Kundeus, 2004, p. 15).

Зазвичай документи викрадають з автомобілів разом з іншими предметами, а також під час грабежів у громадських місцях (на вулицях, площах). Найчастіше потерпілими стають жінки.

Обвинувачена помітила, що з кишені верхнього одягу потерпілого випав паспорт. З корисливих мотивів, шляхом вільного доступу таємно викрала паспорт громадянина України. З метою подальшого використання офіційного документа обвинувачена особа умисно підробила паспорт громадянина України (вклеїла власну фотокартку).

Продовжуючи свою злочинну діяльність, з метою отримання кредиту обвинувачена надала підроблений паспорт громадянина України ("Vyrok Saratskoho raionnoho", 2014).

Обвинувачений, перебуваючи на стаціонарному лікуванні в неврологічному відділенні, шляхом вільного доступу незаконно заволодів паспортом громадянина України, з яким познайомився в лікарні. Протягом тривалого часу приховував офіційний документ. Згодом обвинувачений звернувся з паспортом громадянина України у відділення банку, де, назвавшись потерпілим і надавши на підтвердження цього паспорт громадянина України, отримав дублікат кредитної картки, яку він того самого дня використав – зняв грошові кошти ("Vyrok Uzhhorodskoho miskraionnoho", 2014).

2. *Придбання*. Науковці активно критикують один зі способів заволодіння – придбання особистого документа, з огляду на те, що придбання за змістом ближче до правомірного акту. На нашу думку, придбання майна в цивільному й кримінальному праві мають лише зовнішню схожість і не пов'язані між собою.

У цивільному праві придбанням майна слід вважати укладання цивільно-правової угоди майнового характеру: договору купівлі-продажу, дарування, обміну тощо. За таких умов право власності на майно переходить від особи, яка відчужує майно, до набувача. Інший зміст поняття «придбання» має в кримінальному праві. Особа, яка відчужує майно, що здобула шляхом учинення злочину, стає неправомірним власником майна, тому передає набувачеві лише фактичну можливість володіти й розпоряджатися здобутим майном. Водночас юридичних прав на це майно набувач не одержує. Поняття «придбання» й «одержання майна», здобутого

злочинним шляхом, схожі за змістом. Придбання й одержання забезпечують можливість розпоряджатися зазначеним майном як власним (Piliavska, 2013, p. 307).

Упродовж досліджуваного періоду з 2012-го до 2019 року на чорному ринку значна кількість осіб пропонували до продажу свої паспорти. Згодом такі паспорти використовували для шахрайських махінацій з автомобілями іноземної реєстрації, реєстрації юридичних осіб, з метою покриття нелегальної діяльності та відмивання коштів. Більшість торговців українськими паспортами мають налагоджений бізнес. Крім паспорта, на чорному ринку можна придбати будь-який інший документ: свідоцтво про народження, водійське посвідчення тощо.

На одному із сайтів, які торгують українськими документами, привертає увагу послуга «пошук двійника». Під час дзвінка за зазначеним номером було з'ясовано, що за певну плату «паспортисти» підберуть особистість будь-якого громадянина України, схожого на вас ("Prodam pasport", 2018).

3. *Привласнення* полягає в протиправному, безоплатному поверненні знайденого майна або такого, що випадково опинилося у винного, чужого майна чи скарбу на свою користь або на користь інших осіб (Chus, 2013, p. 130). Привласнення під час учинення цього злочину полягає в тому, що особа, до якої потрапляє чуже майно, протиправно залишає його у своєму володінні, водночас, суб'єкт не вчиняє жодних дій для втрати власником належного йому майна. Отже, чуже майно потрапляє до винного випадково, унаслідок знахідки. Привласнюючи знайдене або таке, що випадково опинилося в особи, чуже майно, винний включає його до фонду майна, що належить йому за правом власності, користується ним як таким, що належить йому за правом приватної власності. Злочинним наслідком такого діяння є те, що власник майна втрачає його та не може здійснювати свою правомочність щодо користування, володіння та розпорядження ним (Chus, 2013, p. 134).

Роменський міськрайонний суд Сумської області встановив, що обвинувачений, перебуваючи в автобусі, під сидінням побачив паспорт громадянина України, підняв його та, розуміючи належність документа іншій особі, залишив собі ("Vyrok Romenskoho miskraionnoho sudu", 2016).

Київський районний суд м. Полтави під час судового розгляду справи встановив, що обвинувачений знайшов паспорт громадянина України на землі. Після того, діючи умисно, з метою використання його для пред'явлення документів під час працевлаштування підробив зазначений паспорт, уклеївши своє фото на 1-й сторінці. Згодом обвинувачений використав підроблений паспорт, влаштувавшись на роботу, де видавав себе за іншу особу. Зазначений

офіційний документ мав при собі та пред'являв за необхідності ("Vyroky Kyivskoho raionnoho sudu", 2012).

4. *Вимагання особистих документів.* Для об'єктивної сторони вимагання характерна протиправна вимога, спрямована на примушування потерпілого передати певне майно, права на майно чи майнові вимоги або відмови від майнових прав (Kuts, 2010, р. 84). Дії винного спрямовано на примушування потерпілого виконати ці вимоги. Примушування полягає у вимозі щось передати чи від чогось відмовитися під погрозою. Форми погрози: а) погроза насильством щодо потерпілого чи його близьких родичів, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб; б) погроза знищення або пошкодження майна потерпілого чи його близьких родичів, а також майна, що знаходиться в їхньому віданні чи під охороною; в) погроза розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, тобто шантаж (Hupia, 2014, р. 137).

У процесі досудового розслідування було встановлено, що підозрюваний за попереднього змовою з іншими особами, маючи протиправний корисливий умисел на заволодіння чужим майном, за допомогою телебачення, через чат СМС-знайомств, від імені дівчини призначили потерпілому зустріч. На зустрічі з потерпілим шляхом вимагання, зокрема присвоєння документів потерпілого, для подальшого обміну їх на грошові кошти, погрожуючи та застосовуючи насилля (удар рукою в обличчя потерпілого), заволоділи його документами: паспортом, водійським посвідченням, технічним паспортом на автомобіль. Щоб довести умисел до кінця, почали вимагати від потерпілого гроші – 500 доларів за повернення документів ("Vyroky Suvorovskoho raionnoho sudu", 2015).

У Славутському міськрайонному суді на розгляд чекає справа щодо жителів Хмельниччини, яким інкримінують ч. 2 ст. 149 КК України. Крім цієї статті, одного з чоловіків, якого вже було притягнуто до кримінальної відповідальності, підозрюють в учиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 189 КК України (вимога передачі чужого майна з погрозою вбивства), ч. 2 ст. 186 КК України (грабіж, учинений повторно), ч. 2 ст. 263 КК України (носіння іншої холодної зброї без передбаченого законом дозволу) та ч. 3 ст. 357 КК України (незаконне заволодіння паспортом). Останню статтю інкримінують також іншому обвинуваченому.

За матеріалами досудового розслідування, потерпілою «підприємливих» чоловіків стала 21-річна жителька Славутського району, яка працювала барменом у клубі районного центру. Власник закладу зобов'язав її виплатити борг клієнта, погрожуючи вбивством, змусив написати боргову розписку про повернення 40 тис. грн.

Підприємець разом зі своїм знайомим змусили жінку, яка мала нестабільний заробіток і хвору матір (вразливий соціальний стан), відпрацювати гроші в Польщі. Для цього власним коштом виготовили закордонний паспорт, проте потерпілій документів і телефону не давали.

Реалізації задуманого завадили правоохоронці, які затримали одного з обвинувачених під час проходження паспортного контролю на пункті пропуску «Ягодин» у Волинській області, іншого – того самого дня у Хмельницькій області ("U Slavuti rozghliadatymut spravu", 2018).

5. *Заволодіння документами шляхом шахрайства.*

Шахрайство полягає в протиправному заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману потерпілого чи зловживання його довірою, характеризується тим, що особа, у віданні або під охороною якої є майно, сама передає його винному (Yemeljanov, 2011, р. 166).

Шахрайство є своєрідною «інтелектуальною» злочинною діяльністю. Шахрай розробляє схеми проведення операції, обирає організаційні й технічні заходи, спрямовані на забезпечення можливостей її практичної реалізації. Встановлено такі розумові завдання, що виконують шахраї та спрямовані на визначення: предмета посягання; кола осіб, які зацікавлені в одержанні майнової вигоди; механізму впливу на потерпілого; місця, часу, обстановки вчинення шахрайських дій (Marymonska, & Mikhailina, 2016, р. 37).

Особливістю вилучення під час шахрайського заволодіння відповідними предметами є те, що вилучення тут відбувається за волею потерпілого, який сам передає документи, печатки або штампи винному. Проте воля потерпілого в разі шахрайського заволодіння фальсифікована обманом, спрямованим на те, щоб увести потерпілого в оману та схилити його до участі в процесі вилучення. На нашу думку, це визначає інструментальну своєрідність вилучення під час шахрайського заволодіння документами, печатками або штампами (Dziuba, 2008, р. 117).

Обвинувачений, перебуваючи біля будинку та маючи умисел на незаконне заволодіння паспортом громадянина України, з корисливих мотивів шляхом шахрайства ввів в оману потерпілого – під приводом тимчасового зберігання незаконно заволодів паспортом громадянина України. Згодом з метою використання підробленого документа для заволодіння чужим майном, щоб видати себе за потерпілого, наклеїв на фотокартку потерпілого власне фото. Використавши підроблений паспорт громадянина, обвинувачений заволодів музичним пультом і двома програвачами, документ залишив як заставу. Повертати речі не мав наміру, реалізував їх, отримані кошти привласнив ("Vyroky Uzhhorodskoho miskraionnoho sudu", 2014).

Наукова новизна

Наукова новизна публікації полягає в аналізі проблемних питань щодо способу незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом. На підставі аналізу судової практики (з 2012-го до лютого 2019 року) було визначено п'ять основних способів незаконного заволодіння особистими важливими документами, зокрема: викрадення, привласнення, придбання, вимагання документів, заволодіння ними шляхом шахрайства. Уперше серед способів незаконного заволодіння документами було виокремлено їх придбання. На підставі дослідження аргументовано, що сумнівним є виключно цивільно-правовий погляд на поняття «придбання». Акцентовано увагу на тому, що окреслене поняття має інше значення з кримінально-правової позиції. Задля ілюстрації кожного способу висвітлено судові справи, які демонструють способи реалізації злочинного наміру, мотив і мету злочинця.

Висновки

Спосіб учинення злочину – це складна структура, яка є надзвичайно важливою для встановлення кримінологічно значущих ознак злочинця. Диспозиція ч. 3 ст. 357 КК України передбачає, що незаконне заволодіння особистим важливим документом здійснюється в будь-який спосіб. Поняття незаконного заволодіння не міститься в КК України. Крім того, жодної бланкетної норми, яка дала б змогу визначити зміст такого поняття, не передбачено. Встановити вичерпний перелік способів заволодіння особистими документами не видається можливим. Водночас аналіз та оцінка відомостей, які містяться у відкритих реєстрах, дають змогу сформулювати уявлення про найпоширеніші способи незаконного заволодіння паспортом або іншим особистим важливим документом. Зокрема, до таких способів незаконного заволодіння належать: викрадення, привласнення, придбання, вимагання документів, заволодіння ними шляхом шахрайства.

REFERENCES

- Baulin, Yu.V., Borysov, V.I., & Havrysh, S.B. (et al.). (2006). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine]*. V.V. Stashys, V.Ya. Tatsii (Eds.) (3rd ed., rev.). Kharkiv: Odissei [in Ukrainian].
- Chus, O.V. (2013). Osoblyvi znaky predmetu zlochyntu nezakonnoho pryvlasnennia osoboju znaidenoho abo chuzhoho maina, shcho vypadkovo opynylos u nei [Particular signs of the object of the crime of misappropriation of a person found or someone else's property accidentally caught]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia, Law and public administration*, 130-135 [in Ukrainian].
- Chus, O.V. (2013). Stan rozrobky kryminalnoi vidpovidalnosti za pryvlasnennia osoboju znaidenoho abo chuzhoho maina, shcho vypadkovo opynylos u nei, abo skarbu [State of criminal responsibility for the appropriation of a person found or someone else's property accidentally found or a treasure]. *Pravo ta suspilstvo, Law and Society*, 129-136 [in Ukrainian].
- Dziuba, Yu.P. (2008). Kryminalna vidpovidalnist za vykradennia, pryvlasnennia, vymahannia dokumentiv, shtampiv, pechatok, zavolodinnia nymy shliakhom shakhraistva chy zlovzhyvannia sluzhbovym stanovyschem abo yikh poshkodzhennia (analiz skladu zlochyntu) [Criminal liability for theft, misappropriation, solicitation of documents, stamps, seals, misappropriation or corruption or damage to them (crime analysis)]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Enikeev, M.I. (2001). *Iuridicheskaia psikhologiya [Legal psychology]*. Moscow: NORMA-YNFRA [in Russian].
- Hunia, I.I. (2014). Osoblyvosti obiektyvnoi storony vymahannia [Features of the objective side of solicitation]. *Forum prava, Forum of Law*, 2, 136-144. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/FP_index.htm_2014_1_25.pdf [in Ukrainian].
- Kundeus, V.H. (2004). Kryminalno-pravova kharakterystyka vykradennia [Criminal characteristics of abduction]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Kuts, V.M., & Kyrychenko, Yu.V. (2010). *Kryminalna vidpovidalnist za nezakonne vykorystannia elektroenerhii [Criminal liability for unlawful use of electricity]*. Kyiv: Tsentr uchb.lit. [in Ukrainian].
- Maksymovych, R. (2019). Obman yak naskrizne kryminalno-pravove poniattia [Deception as a cross-cutting criminal concept]. *Visnyk Lvivskoho universytetu, Bulletin of the University of Lviv*, 69, 153-160. doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2019.69.153> [in Ukrainian].
- Marymonska, A.P. & Mikhailina, T.V. (2016). *Shakhraistvo yak vyd protypravnoi povedinky [Fraud as a type of unlawful behavior]*. Retrieved from <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/3872/3905> [in Ukrainian].
- Movchan, R.O. (2019). Shche raz pro rodovyi ob'ekt zlochyntiv proty vlasnosti [Once again about the generic object of crimes against property]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O. Didorenka, Lugansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko*, 3(87), 145-156. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.87.145-156> [in Ukrainian].
- Piliavska, L.M. (2013). Zazdelehid ne obitsiane prydbannia chy zbut maina zdobutoho zlochyntym shliakhom, yak odyz iz vydiv prychnosti do zlochyntu [The acquisition or sale of criminal property as a form of involvement in a crime is not promised in advance]. *Aktualni problemy derzhavy i prava, Actual problems of the state and law*. Retrieved from <http://www.apdp.in.ua/v69/47.pdf> [in Ukrainian].

- Prodam pasport, nedorogo! [Sell passport, cheap!]. (2018). *Yak pratsiuye chorniy rynok dokumentiv v Ukraini, How the black document market works in Ukraine*. Retrieved from <https://uk.etcetera.media/prodam-pasport-nedorogo-yak-pratsiuye-chorniy-rinok-dokumentiv-v-ukrayini.html> [in Ukrainian].
- Sobko, H.M. (2019). Osoblyvosti ob'ektyvnykh ta sub'ektyvnykh oznak nasyllytskoho zavolodinnia chuzhym mainom ta yikh zakonodavche vidobrazhennia [Features of the objective and subjective signs of violent seizure of someone else's property and their legislative reflection]. *Problemy pravoohoronoї diialnosti, Problems of law enforcement activities*, 4(25). doi: <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-198-204> [in Ukrainian].
- U Slavuti rozhladiadymut spravu pro torhivliu liudmy [In Slavuta will consider the case of human trafficking]. (2018). *Sudova vlada, Judiciary*. Retrieved from <https://oda.court.gov.ua/archive/412638> [in Ukrainian].
- Vyrok Kyivskoho raionnoho sudu m. Poltavu vid 5 lystop. 2012 r. po spravi No. 1609/8425/12 [The verdict of the Kiev district court of Poltava of November 5, 2012 in Case No. 1609/8425/12]. (n.d.). *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27312564> [in Ukrainian].
- Vyrok Romenskoho miskraionnoho sudu Sumskoi oblasti vid 17 berez. 2016 r. po spravi No. 585/1173/16-k [The verdict of the Romny city district court of Sumy region from March 17, 2016 in the case No. 585/1173/16-k]. (n.d.). *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56540632> [in Ukrainian].
- Vyrok Saratskoho raionnoho sudu Odeskoi oblasti vid 10 lyp. 2014 r. po spravi No. 513/428/14-k [The judgment of the Saratov district court of the Odessa region from July 10, 2014 in the case No. 513/428/14-k]. (n.d.). *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39742990> [in Ukrainian].
- Vyrok Suvorovskoho raionnoho sudu m. Odesy vid 9 liut. 2015 r. po spravi No. 523/6492/14-k [The verdict of the Suvorovsky district court of Odessa from February 9, 2015 in the case No. 523/6492/14-k]. (n.d.). *www.reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42839887> [in Ukrainian].
- Vyrok Uzhhorodskoho miskraionnoho sudu Zakarpatskoi oblasti vid 22 kvit. 2014 r. po spravi No. 308/2515/14-k [The verdict of Uzhgorod city district court of Transcarpathian region from April 22, 2014 in the case No. 308/2515/14-k]. (n.d.). *reyestr.court.gov.ua*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38351906> [in Ukrainian].
- Yemelianov, M.V. (2011). Poniattia ta vydy shakhraistva za kryminalnym kodeksom Ukrainy [Concepts and types of fraud under the Criminal Code of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo, Law and Society*, 164-168 [in Ukrainian].
- ZNordaniiia, I.Sh. (1977). *Psikhologopravovaia struktura sposoba soversheniia prestupleniia [The legal structure of the crime]*. Tbilisi: Sabchota Sakartvelo [in Russian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид. 3-тє, переробл. та доповн. Харків : Одиссей, 2006. 1184 с.
- Чус О. В. Особливі ознаки предмету злочину незаконного привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилось у неї. *Право та державне управління*. 2013. С. 130–135.
- Чус О. В. Стан розробки кримінальної відповідальності за привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилось у неї, або скаргу. *Право та суспільство*. 2013. С. 129–136.
- Дзюба Ю. П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу злочину) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2008. 213 с.
- Еникеев М. И. Юридическая психология : учебник. М. : НОРМА-ИНФРА, 2001. 517 с.
- Гуля І. І. Особливості об'єктивної сторони вимагання. *Форум права*. 2014. № 2. С. 136–144. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/FP_index.htm_2014_1_25.pdf.
- Кундеус В. Г. Кримінально-правова характеристика викрадення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2004. 19 с.
- Куц В. М., Кириченко Ю. В. Кримінальна відповідальність за незаконне використання електроенергії : монографія. Київ : Центр учб. літ., 2010. 160 с.
- Максимович Р. Обман як наскрізне кримінально-правове поняття. *Вісник Львівського університету*. 2019. Вип. 69. С. 153–160. (Серія «Юридична»). doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2019.69.153>.
- Маримонська А. П., Михайліна Т. В. Шахрайство як вид протиправної поведінки. 2016. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/3872/3905>.
- Мовчан Р. О. Ще раз про родовий об'єкт злочинів проти власності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. № 3 (87). С. 145–156. doi: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.87.145-156>.
- Пілявська Л. М. Заздалегідь не обіцяне придбання чи збут майна, здобутого злочинним шляхом, як один із видів причетності до злочину. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. URL: <http://www.apdp.in.ua/v69/47.pdf>.
- Продам паспорт, недорого! Як працює чорний ринок документів в Україні. 2018. URL: <https://uk.etcetera.media/prodam-pasport-nedorogo-yak-pratsiuye-chorniy-rinok-dokumentiv-v-ukrayini.html>.
- Собко Г. М. Особливості об'єктивних та суб'єктивних ознак насильницького заволодіння чужим майном та їх законодавче відображення. *Проблеми правоохоронної діяльності*. 2019. № 4 (25). doi: <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-198-204>.
- У Славути розглядатимуть справу про торгівлю людьми. *Судова влада*. 2018. URL: <https://oda.court.gov.ua/archive/412638>.
- Вирок Київського районного суду м. Полтави від 5 листоп. 2012 р. по справі № 1609/8425/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/27312564>.

- Вирок Роменського міськрайонного суду Сумської області від 17 берез. 2016 р. по справі № 585/1173/16-к.
URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56540632>.
- Вирок Саратського районного суду Одеської області від 10 лип. 2014 р. по справі № 513/428/14-к.
URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39742990>.
- Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 9 лют. 2015 р. по справі № 523/6492/14-к.
URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42839887>.
- Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 22 квіт. 2014 р. по справі № 308/2515/14-к.
URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38351906>.
- Смельянов М. В. Поняття та види шахрайства за кримінальним кодексом України. *Право і суспільство*. 2011. С. 164–168.
- Жордания И. Ш. Психолого-правовая структура способа совершения преступления. Тбилиси: Сабчота Сакартвело, 1977. 233 с.

Стаття надійшла до редколегії 04.12.2019

Hetman A. – Researcher of the Department of Criminology and Penal Law of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0546-0498>

Methods of Illegal Possession of a Personal Important Document

The **purpose** of this article is to identify and characterize the main means of misappropriation of a passport or other important personal document. Based on our analysis, we aim to propose effective crime prevention measures. To achieve this goal, the author analyzed the case law and the materials of the pre-trial investigation. **Methodology.** In the course of the research specific sociological methods were used: mass questioning and examination of documents, in particular court decisions and materials of criminal proceedings, which made it possible to penetrate more deeply into the essence of the main ways of unlawful possession of a passport or other personally important document. The statistical method made it possible to compare the conclusions drawn from the sociological methods, which helped to determine whether the regularities established during the mass surveys and study of documents are typical and justified. The **scientific novelty** of the publication is that it outlines the problematic issues of the misappropriation of personal important documents. The author first examines in detail the ways that are most characteristic of the misappropriation of personal important documents. The article formulates the concept of the most common ways of misappropriation of a passport or other personal important document, outlines their content and essence, considers the category of «crime mode» and its place in the criminological characteristics of the offender and criminology as a whole. **Conclusions.** Based on the results of a scientific search, five main ways of misappropriation of a passport or other personally identifiable document are identified, including: theft, misappropriation, acquisition, extortion of documents, fraudulent misappropriation. According to the results of the study, it becomes possible to establish effective measures for the prevention of the crimes in this category.

Keywords: method; illegal possession; acquisition; the theft; fraud; extortion; appropriation; passport; personal important document.